

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

**з навчальної дисципліни Оперативно – розшукове забезпечення
кримінального провадження
обов’язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти**

262 Правоохоронна діяльність

ТЕМА 4

**КОНТРОЛЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 21.09.2023 р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол № 8 від 17.09.2023 року)

Розробник:

Доцентка кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Вінцук В.В.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.
2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

Тема 4. Контроль за проведенням оперативно-розшукової діяльності**План****Вступ**

1. Поняття та суть контролю в оперативно-розшуковій діяльності.
2. Суб'єкти контролю в оперативно-розшуковій діяльності.
3. Відомчий контроль в оперативно-розшуковій діяльності.
4. Судовий контроль в оперативно-розшуковій діяльності.
5. Прокурорський нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

Висновок**Рекомендована література**

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254/96 // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141.
[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text)
2. Кримінальний кодекс України. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2015. – 186 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. — 2012. — 19 травня (№ 90—91). :
[URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14)
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 // ВВР України. – 2015. – №40-41, Ст. 379.
[URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text)
5. Про оперативно-розшукову діяльність Закон України від 18 лютого 1992 р. №2135–ХІІ [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу:
[URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text)
6. Закон України «Про інформацію» від 02.10. 1992 року. [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу:
[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text)
7. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 року // Офіційний вісник України від 07.11.2014. – № 87. – Ст. 2471.
[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text)
8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06. 2016. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text)

9. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2016. 270 с.

URL:http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1962/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8_%D0%9E%D0%A0%D0%94.pdf

10. Оперативно-розшукова діяльність: посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 228.

URL: <https://jurkniga.ua/contents/operativno-rozshukova-diynist-dlya-pidgotovki-do-ispitiv-.pdf>

11. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) : навч. посіб. / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015. – 320 с.

URL:<https://dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/np2015ord.pdf>

12. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. 620 с.

13. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с

ВСТУП

Контроль можна розглядати як систему спостереження і процесу перевірки діяльності і фактичного стану об'єкта з метою обґрунтованості та дієвості прийняття управлінських рішень і ефективності їх виконання, виявлення відхилень від вимог законодавчих та інших нормативних актів, усунення недоліків, вжиття заходів по покращенню роботи. Контроль за додержанням законів в діяльності оперативних підрозділів здійснюють в межах своєї компетенції Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Державна податкова служба України, управління державної охорони посадових осіб, Служба зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони країни, центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань, розвідувальний орган Міністерства оборони України.

В нормативно-правових актах та в юридичній літературі з питань оперативно-розшукової діяльності і кримінального судочинства залежно від форми здійснення, сфери діяльності, предметних ознак, виконавців, терміновості та інших обставин розрізняють такі види контролю, як:

- загальний, який за призначенням охоплює всю діяльність об'єкта, що

контролюються;

- спеціальний контроль, який спрямований на окремі напрямки роботи або специфічні питання;
- внутрішньовідомчий контроль у межах одної служби, окремого відомства;
- міжвідомчий контроль, який застосовується щодо об'єктів організаційно підпорядкованих органів виконавчої влади;
- позавідомчий контроль застосовується щодо об'єктів, які організаційно не підпорядковані органам виконавчої влади.
- попередній, спрямований на прогнозування проблем і запобігання їм у майбутньому, який здійснюється до отримання кінцевих результатів діяльності;
- поточний, призначений для підтримання установлених програм, планів, завдань, схем взаємодії об'єктів;
- підсумковий контроль здійснюється за підсумками діяльності об'єкта контролю і спрямований на поліпшення роботи всієї системи;
- систематичний або періодичний визначається частотою проведення і передбачуваністю;
- одиничний, разовий (позаплановий), який здійснюється в силу певних обставин, відповідно до потреби;
- предметний, який може бути фінансовим, аудиторським, інвентаризаційним.

С. Г. Братель виділяє ще й громадський контроль, який ґрунтується на законах України «Про об'єднання громадян», «Про цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами», «Про звернення громадян».

Основною найбільш поширеною і предметною формою контролю за законністю в діяльності оперативних підрозділів є відомчий контроль.

У цій лекції з урахуванням специфіки дисципліни оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, розглянемо питання щодо визначення поняття, суті контролю в оперативно-розшуковій діяльності, охарактеризуємо судовий та відомчий контроль, проаналізуємо прокурорський нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

1. ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ КОНТРОЛЮ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Під контролем розуміється система спостереження і перевірки процесу функціонування і фактичного стану керованого об'єкту, що реалізовується з наступними цілями:

1. Оцінка обґрунтованості і ефективності прийнятих управлінських рішень.
2. Оцінка результатів реалізації цих рішень.
3. Виявлення відхилень у функціонуванні об'єкту :
4. від прийнятих рішень
5. від встановлених правил і норм.
6. Розробка заходів по подоланню виявлених відхилень.
7. Розробка заходів по коригуванню управлінських процесів з метою профілактики деструктивних відхилень.
8. Усунення перешкод для оптимального функціонування об'єкту.

Таким чином, контроль є процесом, що забезпечує досягнення системою поставлених цілей шляхом порівняння фактичного стану системи з бажаним.

Контроль (як і будь-яка стадія управління) характеризується наступними елементами:

- суб'єкт контролю - той, хто здійснює контроль;
- суб'єкт ухвалення рішень за результатами контролю;
- об'єкт контролю - те, що підлягає контролю;
- предмет контролю - набір питань і критеріїв, згідно з якими організовується контроль;
- мета контролю;
- завдання контролю;
- принципи контролю; методи контролю;
- технологія контролю;
- процес контролю.

Для розуміння суті контролю необхідно виділити ряд аспектів.

Контроль - один з процесів, що забезпечує досягнення системою поставлених цілей. Для того, щоб контрольні процеси могли реалізовуватися, необхідно, щоб в системі були організовані також наступні управлінські процеси :

встановлення стандартів діяльності системи, що підлягають перевірці;
коригування управлінських процесів, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від встановлених стандартів.

Найважливішою складовою контролю є зворотній зв'язок.

Контроль не має бути надмірним, оскільки несуттєві відхилення фактичного стану об'єкту (керованої системи) від заданого, що викликають спрацьовування контрольних механізмів, роблять цю систему неефективною. Також важливо врахувати, що надмірний контроль може переорієнтовувати елементи керованої системи з досягнення поставлених цілей на задоволення вимог контролю.

Функції контролю:

Виявлення відхилень від вимог нормативних актів різних рівнів.

Аналіз причин відхилень (у тому числі, кадрових).

Корекція, тобто розробка пропозицій по усуненню виявлених порушень.

Профілактика, тобто розробка заходів по недопущенню таких порушень надалі.

Правоохорона, тобто притягнення до відповідальності осіб, що допустили порушення.

Принципи контролю :

Принцип відповідності. Зміст, цілі і завдання контролю повинні відповідати: завданням об'єкту, що перевіряється, завданням контролюючого органу.

Принцип системності. При проведенні контролю повинні розглядатися повністю усі аспекти діяльності об'єкту у взаємозв'язку.

Принцип загальності. Всяка соціальна або економічна діяльність, що здійснюється в державі, має бути схильна до системного і комплексного контролю з точки зору: законності; доцільності; ефективності.

Принцип безперервності. Усі об'єкти контролю повинні підлягати постійному спостереженню. Заходи контролю повинні здійснюватися послідовно і регулярно. Потрібний також контроль дій, що робляться об'єктом контролю по усуненню раніше виявлених порушень.

Принцип об'єктивності. Оцінка діяльності об'єкту контролю і її результатів здійснюється тільки на підставі відповідності перевірених фактів з вимогами законодавчих і інших нормативних актів, регулюючих діяльність, що перевіряється.

Принцип незалежності. Неприпустимість положення, при якому суб'єкт контролю при здійсненні контрольних заходів керується якими-небудь міркуваннями, окрім компетентного і добросовісного виконання завдань контролю. Заборона на яке б то не було силове, матеріально або моральна дія на суб'єкт контролю.

Принцип гласності (витікає з принципу відповідності). Результати контролю мають бути обов'язково доведені: до об'єкту контролю до суб'єкта ухвалення рішень за результатами контролю.

Принцип ефективності. Результати контролю повинні забезпечувати: повноту виявлення відхилень (фактичного стану від потрібного); своєчасність виявлення таких відхилень; встановлення причин відхилень; встановлення винних осіб; допомога в розробці профілактичних заходів.

Принцип науковості. Контроль здійснюється шляхом застосування науково обґрунтованих методів і прийомів.

Принцип плановості. Контроль повинен здійснюватися планово: плануються заходи контролю певного суб'єкта (контролюючого органу) на період часу; планується набір певних контрольних дій у рамках заходу контролю; контрольним діям повинне передувати попереднє вивчення об'єкту контролю для досягнення розуміння його діяльності.

Принцип законності. Здійснення контролю відповідно до законодавства; забезпечення охорони законних інтересів як держави і суспільства в цілому, так громадян і юридичних осіб.

Принцип відповідальності. Нормативно передбачена відповідальність суб'єкта контролю : за дотримання в процесі контролю законів і правових актів; за достовірність результатів контролю (оскільки на їх основі приймаються рішення, включаючи правові).

Класифікація видів контролю: внутрішній контроль; зовнішній контроль.

Контроль в суспільстві. Соціальний контроль - система методів і стратегій, за допомогою яких суспільство наставляє поведінку індивідів.

Державний контроль - нагляд з боку уповноважених державних органів. Проводиться з метою дотримання законності, а також з метою забезпечення реального виконання рішень виконавчих органів.

Конституційний контроль - вид правоохоронної діяльності, що полягає в перевірці відповідності законів і інших нормативних актів конституції держави.

Громадянський контроль - діяльність, здійснювана неурядовими об'єднаннями і окремими людьми, спрямована на виявлення і припинення порушень прав і свобод людини.

Внутрішній контроль - процес, здійснюваний органом управління організації.

Аналіз стану використання «спеціальних негласних заходів», «спеціальних слідчих методів та прийомів», «оперативних заходів», «оперативно – розшукових заходів» свідчить, що стратегічна мета оперативно-розшукової діяльності - захист життя, здоров'я, прав і свобод людини і громадянина, власності, забезпечення безпеки суспільства і держави від злочинних посягань.

Вони використовуються в сполученні з такими розвиненими формами контролю: парламентський, урядовий, судовий, прокурорський, відомчий.

В Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» не випадково права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (ст. 8) і гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності (ст. 9) розміщені поруч. Фактично на кожне положення про права оперативних підрозділів в законі приводяться відповідні гарантії захисту прав і свобод особи, обмеження повноважень оперативних підрозділів в тому чи іншому випадку. У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Постанова про заведення такої справи підлягає затвердженню начальником органу внутрішніх справ, служби національної безпеки, прикордонних військ, охорони вищих посадових осіб, оперативного підрозділу податкової міліції, установи виконання покарань.

Гарантією дотримання законності в оперативно-розшуковій діяльності є парламентський контроль за її здійсненням, що полягає в тому, що органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані представляти відповідним комітетам інформацію незалежно від міри її секретності, за винятком відомостей про осіб, що роблять конфіденційне сприяння цим органам.

2. СУБ'ЄКТИ КОНТРОЛЮ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.

До суб'єктів контролю відносяться Президент України, Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, прокуратура та судові органи, громадські організації (громадські наглядові ради), ЗМІ.

До суб'єктів громадського контролю відносяться: громадяни, наглядові установи, національні та міжнародні недержавні установи та об'єднання, правозахисні групи та організації.

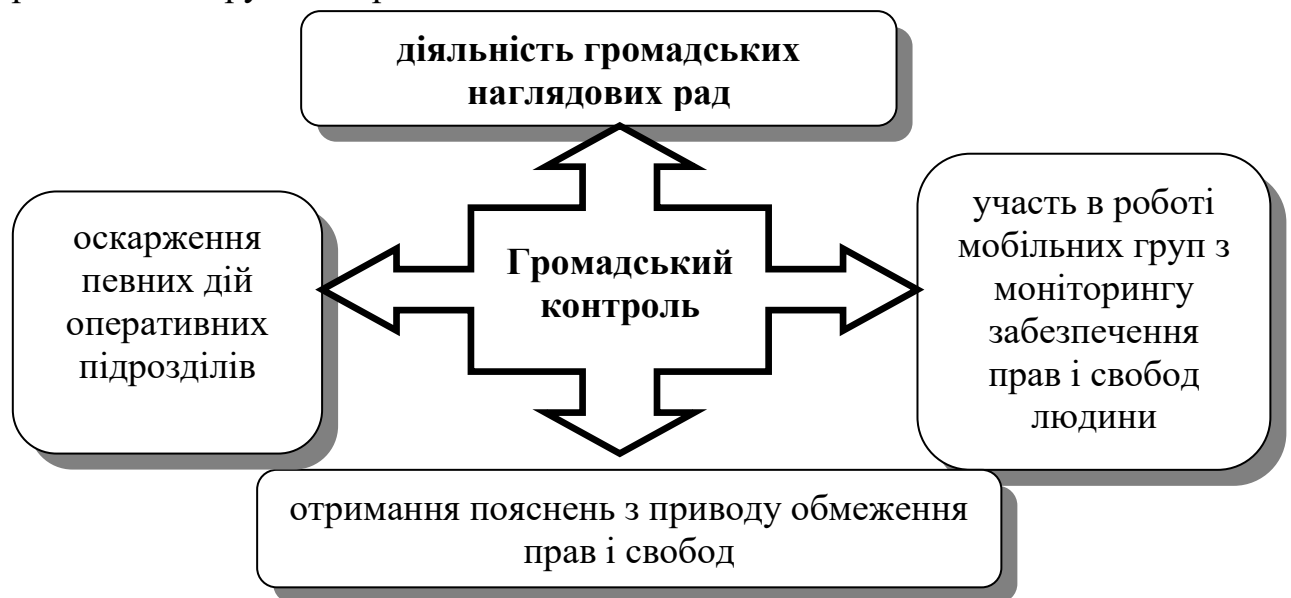
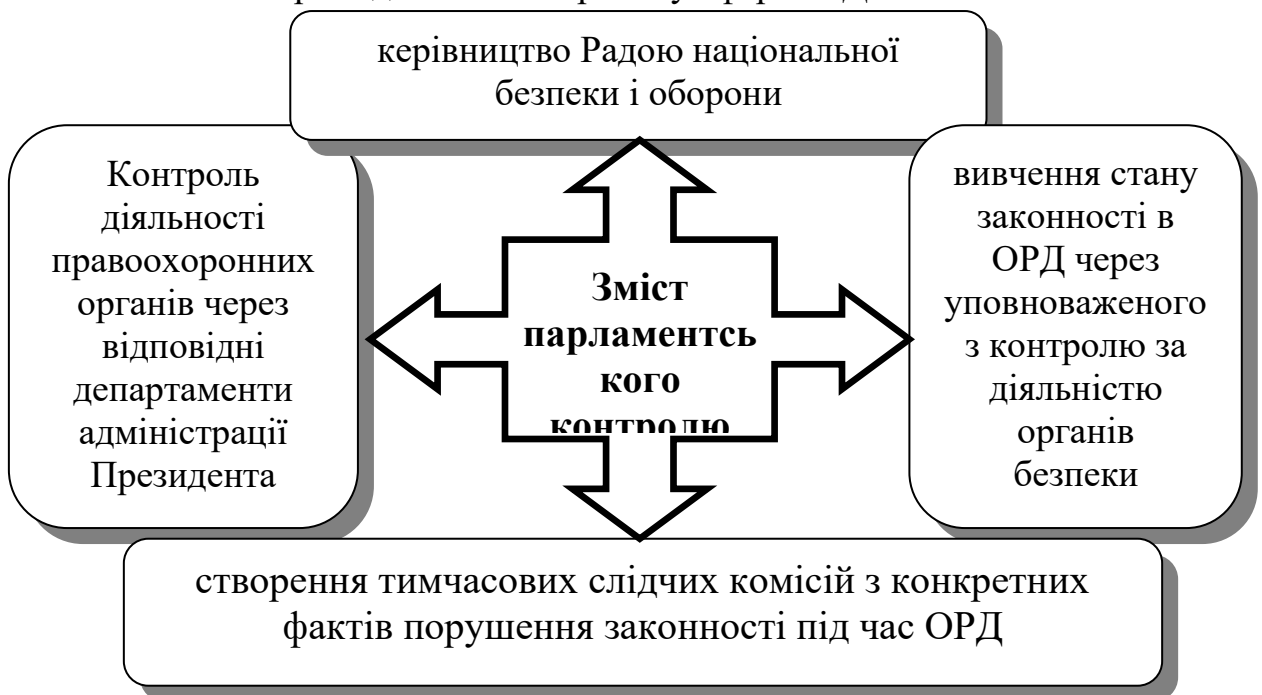

Схема 2.1. Зміст громадського контролю у сфері ОРД

2.2. Зміст парламентського контролю у галузі ОРД

2.3. Зміст Президентського контролю

Суб'єкти відомчого контролю в ОРД - це посадові особи, які нормативно найбільш наближені до процесу ОРД, знають її специфіку, у процесі здійснення контролю мають інформацію, що стосується здійснення ОРД.

Зазначимо; що оперативно-розшукові завдання, які виконують оперативно-розшукові підрозділи, є складними та інколи реалізуються в умовах непередбачуваності та ризику, а тому до їх виконання причетні керівники, які здійснюють організацію ОРД та є суб'єктами оперативно-розшукових відносин. У НП України – це начальник органу, його заступник - начальник кримінальної поліції, начальники галузевих відділів і секторів та їхні заступники.

Начальник органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність зобов'язаний перевірити підстави для заведення оперативно-розшукової справи. Начальник органу, установи несе відповідальність за виконання завдань, покладених на очолювану ним службу і дотримання законності при цьому.

Заведення оперативно-розшукової справи дає можливість сконцентрувати всі оперативні матеріали в одній справі, аналізувати їх в єдності, здійснювати контроль за їх перевіркою та дотримання гарантій при їх реалізації на особу, яка підозрюється в підготовці або вчиненні злочину переховується від органів розслідування або ухиляється від відбування кримінального покарання. З цієї метою ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. Якщо протягом шести

місяців не встановлено даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, така справа підлягає знищенню. Оперативно-розшукові справи не заводяться при перевірці осіб у зв'язку з їх допуском до державної, військової та службової таємниці.

3.ВІДОМЧИЙ КОНТРОЛЬ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.

Відомчий контроль здійснюється переважно негласними методами, або з метою здійснення контролю за негласною стороною оперативно-розшукової діяльності. В основі відомчого контролю оперативно-розшукової діяльності є перевірка виконання прийнятих рішень, яка має виявити реальний стан ОРД, її відповідність закону, цілі і завдання.

Всі види контролю за законністю під час проведення ОРД можливо поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішній контроль здійснюється Президентом, Верховною радою, Судовою владою, Кабінетом міністрів та органами місцевого самоуправління, що вже частково переглянули у першому питанні. Надалі зосередимось на внутрішньому відомчому контролі в Національній поліції України.

Відомчий контроль здійснюється з метою:

- дотримання законності і обґрунтованості оперативно-розшукових заходів у відповідності до вимог законів та відомчих нормативних актів з питань організації оперативно-розшукової діяльності;
- своєчасного виявлення та усунення недоліків під час здійснення оперативно-розшукових заходів та попередження можливих відхилень від вимог законів і відомчих нормативних актів;
- реагування на порушення законності під час проведення оперативно-розшукових заходів, відновлення порушених прав і свобод особи, відшкодування моральних і матеріальних збитків, притягнення винних до відповідальності.

Найбільш типовою формою контролю в НП України є відомчий. Згодна з думкою О.М. Бандурки, що й до теперішнього часу функція контролю здійснюється однобоко і, як правило, зводиться до виявлення будь-яких недоліків в оперативно-службовій діяльності, їх усуненню. Але цього недостатньо як в цілому при контролі за усією діяльністю Національної поліції, так і при здійсненні ними оперативно-розшукової діяльності. Необхідність розширення функції внутрішньовідомчого контролю витікає з багатьох чинників.

Велику роль відіграє готовність до складної та копіткої роботи кожного нового співробітника оперативного підрозділу, володіння станом оперативної обстановки у державі та регіонах, а за останній час сталося різке оновлення особового складу Національної поліції та складна ситуація пов'язана з воєнним становищем, що значно вплинуло на усі показники цієї діяльності, до того ж у багатьох молодих оперативних співробітників немає необхідних практичних, організаційних і тактичних навичок. Тому, здійснюючи контроль за діяльністю цієї категорії співробітників, передусім їх потрібно навчити - як робити, а не тільки запитувати з них за допущені помилки.

При контролі за діяльністю співробітників оперативних апаратів по здійсненню ними оперативно-розшуковій діяльності первинна увага повинна приділятися:

- обґрунтованості і своєчасності заведення ОРС;
- правильності вибору і співмірності ОРЗ антигромадським установкам фігурантів оперативно-розшукового провадження;
- правильному підбору інших осіб з якими використовується конфіденційне співробітництво;
- своєчасності усунення причин та умов вчинення злочинів.

Здійснюючи контроль за діяльністю підлеглих органів і працівників, вищестоящі підрозділи повинні психологічно готувати їх до здійснення планомірної роботи по боротьбі зі злочинністю за допомогою оперативних можливостей. Необхідність, важливість цієї роботи має бути ними усвідомлена повною мірою.

Повсякденний і поточний контроль за дотриманням законності в проведенні оперативно-розшукової діяльності здійснює керівник оперативного підрозділу. Керівники органів здійснюючих оперативно-розшукову діяльність можуть мати заступників, відповідальних за організацію оперативно-розшукової діяльності.

Керівник оперативного підрозділу для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності:

- організує своєчасне отримання оперативно-розшукової інформації за допомогою оперативно-розшукових заходів, передбачених виключно оперативно-розшуковим законодавством;
- у відповідності з законом та нормами відомчих наказів інструкцій забезпечує оперативну перевірку інформації і проведення по оперативно-розшуковим справам;
- вивчає обґрунтованість і доцільність здійснення оперативно-розшукових заходів для проведення яких потрібна санкція суду чи дозвіл старшого оперативного керівника;

- забезпечує проведення оперативно-розшукових заходів у відповідності з правилами конспірації, створює умови конфіденційності і безпеки співробітництва з особами, залученими до здійснення оперативно-розшукової діяльності;

- перевіряє достовірність і направляє вищим оперативним керівникам інформацію, звіти і документацію, необхідну для виконання покладених на них завдань;

- координує роботу оперативного підрозділу з іншими оперативними підрозділами і службами, органу здійснюючого оперативно-розшукову діяльність, а з санкції вищого оперативного керівництва забезпечує взаємодію з оперативними підрозділами інших органів і відомств, здійснюючих оперативно-розшукову діяльність;

- забезпечує в установлених законом випадках і порядку інформування органів державної влади і управління про факти необхідні їм для успішного виконання завдань, поставлених перед ними;

- організує заходи по забезпеченню безпеки оперативних працівників як від злочинних посягань так і від негативного впливу оточення, в якому оперативний працівник виконує завдання, передостерігає його від можливих помилок і порушень закону та відомчих нормативних актів з питань оперативно-розшукової діяльності;

- забезпечує підсумки, аналізує етапи оперативно-розшукової діяльності оперативного підрозділу, її відповідність вимогам закону, ставить оперативні завдання, розподіляє їх між виконавцями, організує і контролює виконання.

Керівник оперативного підрозділу може в межах своєї компетенції виконувати всі вимоги кримінально-процесуального законодавства:

- розглядати скарги та інші заяви про протиправні дії, а у випадках, передбачених законом порушувати кримінальні справи;

- затримувати осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, і тримати їх під вартою на підставах і в порядку, передбачених кримінально-процесуальним і оперативно-розшуковим законодавством;

- звільняти із під варти осіб, затриманих без достатніх на те підстав;

- організовувати та контролювати виконання письмових доручень слідчого, вказівок прокурора, постанов і рішень суду про провадження окремих процесуальних дій;

- перевіряє достовірність і представляє слідчому, прокурору, суду за їх вимогою необхідну для них інформацію, в порядку встановленому законом;

- затверджує рішення особи, яка проводить дізнання з найважливіших питань розслідування, в першу чергу про спрямування справи (її порушення, зупинення, відновлення, закриття, передачу слідчому), про застосування заходів

процесуального примусу (затримання, арешт, привід, обшук, накладення арешту на майно);

- в порядку контролі вивчає матеріали кримінальної справи, заслуховує звіти про стан її проведення, дає обов'язкові для їх виконання дізнавачем вказівки по справі.

Названі та інші повноваження дають можливість керівнику оперативного підрозділу здійснювати реальний контроль за проведенням оперативно-розшукових заходів та їх відповідності вимогам закону і відомчих нормативних актів з питань оперативно-розшукової діяльності.

Виконання завдань оперативно-розшукової діяльності вимагає від оперативних працівників чіткого знання норм чинного законодавства, його неухильного дотримання на практиці, глибокого розуміння сутності оперативно-розшукової діяльності, як форми захисту прав і свобод людини, забезпечення конституційних гарантій їх реалізації.

Принципи додержання прав свобод людини, викладені у ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», визнають, що в процесі оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод як фізичних так і юридичних осіб. Чітке і неухильне дотримання закріплених нормативних положень стосовно правового статусу особистості є однією із принципових вимог законності і важливою гарантією її дотримання в здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

4.СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.

Судовий контроль під час оперативно розшукової діяльності, це визначена Конституцією, заснована на чинному законодавстві, міжнародно-правових актах **функція** суду, яка полягає у визначенні відповідності конституції норм законодавчих актів, що регламентують оперативно – розшукову діяльність, контролі та перевірки законності, обґрунтованості рішень та недопущені незаконних дій посадових осіб правоохоронних органів під час оперативно – розшукового провадження та здійснення негласних ОРЗ, що обмежують конституційні права і свободи людини, яка здійснюється у формі надання судом (судового санкціонування) дозволу на певні ОРЗ, пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод громадян, розгляді судом скарг на порушення у цій сфері, прийнятті рішення щодо законності отриманих результатів з метою забезпечення прав і свобод громадян, а також інтересів Держави.

Об'єкт судового контролю можливо поділити на загальний та безпосередній.

Загальний: діяльність держави щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини та захист інтересів Суспільства та держави.

Безпосередній: діяльність оперативного підрозділу з забезпечення конкретних прав і свобод (наприклад свободи спілкування) щодо конкретного використання інституту обмеження прав і свобод людини під час ОРД.

Предметом судового контролю у вузькому сенсі є законність прийняття рішень під час здійснення ОРД щодо проведення заходів з використанням інституту обмеження конституційних прав і свобод людини. У широкому сенсі є відповідність правових гарантій забезпечення прав і свобод людини під час ОРД визначених у законодавчих та відомчих нормативних актах вимогам Конституції.

Мету контролю можливо поділити на стратегічну та тактичну (або прикладну). Стратегічною є забезпечення створення системи законодавчих гарантій захисту конституційних прав і свобод людини під час ОРД взагалі та при використанні інституту обмеження прав і свобод людини, зокрема. Тактична – полягає в забезпеченні прав громадян шляхом спостереження та аналізу підстав відповідності законності діяльності оперативних підрозділів щодо використання обмеження прав і свобод людини під час ОРД.

Стратегічним завданням судового контролю за використанням інституту обмеження конституційних прав і свобод людини під час ОРД, є створення, на ґрунті конституційних гарантій забезпечення прав і свобод людини, загальнодержавної системи попередження незаконного порушення чи обмеженням конституційних прав громадян. На прикладному рівні, це: недопущення незаконного прийняття рішення про проведення ОРЗ за використанням інституту обмеження конституційних прав і свобод людини; поновлення або компенсації порушених прав під час ОРД. Враховуючі означене судовий контроль у цій сфері можливо поділити на конституційний (нормативний), загальний, функціональний, виключний

Види судового контролю під час ОРД:

1. Конституційний (нормативний) – полягає у перевірці відповідності законів та інших правових актів Конституції України і світовим стандартам забезпечення прав і свобод людини під час ОРД з використанням заходів, що обмежують конституційні права і свободи людини.

2. Загальний, який полягає в контролі за законністю й обґрунтованістю початку оперативно-розшукового провадження суб'єктами ОРД.

3. Функціональний – полягає у наданні ухвали на здійснення ОРЗ, який є способом запобігання порушенням і необґрунтованим обмеженням конституційних прав і свобод особи, здійснюється лише за наявності

мотивованого подання про проведення ОРЗ органу, що має право здійснювати ОРД.

4. Виключний - полягає у розгляді судом скарг осіб, які були об'єктами ОРЗ, що обмежують їх права і свободи в ході оперативно – розшукового провадження.

Принципи судового контролю під час ОРД:

Конституційні: забезпечення прав і свобод людини; повага до гідності особи; невтручання в особисте і сімейне життя особи.

Загальні принципи: законність; верховенство права; адекватність заходів потенційним загрозам прав і свобод людини; мінімальне обмеження прав та свобод людини, обов'язковість ухвал слідчого судді.

Спеціальні принципи: конспіративність; забезпечення встановлення об'єктивної істини.

Алгоритм перевірки законності прийняття рішення щодо здійснення ОРЗ, що обмежують права і свободи громадян під час наданні ухвали на його проведення:

- прийняття рішення щодо обсягу матеріалів ОРД, що необхідно вивчати для прийняття об'єктивної ухвали;
- визначення відповідної правової підстави здійснення ОРД і як наслідок перевірки законності й обґрунтованістю початку оперативно-розшукового провадження;
- перевірка законності здійснення оперативного провадження відносно об'єкта ОРЗ, а саме: визначення, що готується злочин відповідної тяжкості;
- перевірка наявності та чинності законодавчої норми, що передбачає проведення конкретного оперативно – розшукового заходу, що обмежує права і свободи людини;
- визначення наявності передбачених законодавством підстав проведення конкретних ОРЗ;
- визначення обсягу документів з ОРД, що забезпечать прийняття об'єктивного рішення;
- перевірка не можливості досягнення мети ОРД в іншій спосіб: встановлення обставин, що тільки під час проведення конкретного оперативно – розшукового заходу можуть бути отримані данні, які самотійно або в сукупності з іншими можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин підготовки злочину та сприяти попередженню, виявленню злочину та припиненню злочину, або встановлення осіб, які його готують;
- прийняття ухвали про дозвіл здійснення конкретного ОРЗ або відмову у дозволі.

Алгоритм розгляду скарг осіб, які були об'єктами ОРЗ, що обмежували їх права і свободи в ході оперативного – розшукового провадження:

- визначення чинності правової норми, відповідно до якої було визначено підстави оперативного провадження взагалі;
- визначення достовірності конкретного обмеження прав і свобод суб'єкта скарги;
- прийняття рішення щодо визначення переліку матеріалів ОРД, що дозволять прийняти об'єктивну ухвалу;
- вивчення оперативно – розшукових матеріалів з метою визначення відповідності вимогам законодавства порядку прийняття рішення про проведення конкретного ОРЗ, що обмежує права і свободи людини;
- узагальнення матеріалів контролю;
- прийняття ухвали.

Означені алгоритми формалізації дій та визначення їх послідовності можуть змінюватися в залежності від виду контролю та заходу, що планується.

Кримінальним процесуальним Кодексом України та оперативно-розшуковим законодавством України передбачено, що ціла низка різних оперативно-розшукових заходів може здійснюватись лише за наявності дозволу слідчого судді.

Так, заходи забезпечення оперативно-розшукової діяльності, як і кримінального провадження, які обмежують права, свободи та інтереси особи, застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним Кодексом України та оперативно-розшуковим законодавством.

Запобіжні заходи й затримання особи застосовуються лише на підставі ухвали слідчого судді або суду. Такими згідно зі ст. 176 КПК України є особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт і тримання під вартою.

5.ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Прокурорський нагляд являє собою особливий вид діяльності уповноважених державою на її провадження посадових осіб - прокурорів, метою якого є забезпечення додержання і правильного застосування законів державними органами, громадськими організаціями, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, посадовими особами і громадянами. Стаття 121 Конституції України, визначаючи функції

прокуратури, вказує, що серед інших на прокуратуру України покладається нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство. Повноваження прокурора, який здійснює такий нагляд, та форми і методи останнього визначаються вищезгаданими законами України, Кримінальним процесуальним Кодексом України й окремими наказами Генерального прокурора України.

Глава 2 розділу III Закону України «Про прокуратуру» має таку само назву, як і в Конституції — «Нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство». Безумовно, що діяльність підрозділів правоохоронних органів, яким Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» надано право здійснення гласних і негласних пошукових розвідувальних і контррозвідувальних заходів, входить у сферу прокурорського нагляду, предметом якого є, зокрема, додержання законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність (ст. 29 Закону України «Про прокуратуру»). Під додержанням законів слід розуміти вчинення юридичними і фізичними особами дій, які визначені законом, і утримання від дій неправомірних. Нагляд за додержанням законів органами, як зазначає ст. 29 вищезазначеного Закону, має своїм завданням сприяти:

- 1) розкриттю злочинів, захисту особи, її прав, свобод, власності, прав підприємств, установ, організацій від злочинних посягань;
- 2) виконанню вимог закону про невідворотність відповідальності за скоєний злочин;
- 3) запобіганню незаконного притягнення особи до кримінальної відповідальності;
- 4) охороні прав і законних інтересів громадян, що перебувають під слідством;
- 5) здійсненню заходів по попередженню злочинів, усуненню причин і умов, що сприяли їх скоєнню.

Виходячи із цих завдань, прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, приймає заходи до того, щоб вони додержувалися передбаченого законом порядку проведення оперативно-розшукових заходів, застосування технічних засобів, заведення і закриття оперативно-розшукових справ (ст. 30 Закону України «Про прокуратуру»). Зрозуміло, що оперативно-розшукова діяльність відповідних підрозділів має свою специфіку, методи і тактику її здійснення. Тому законодавець передбачив відповідно і особливості прокурорського нагляду у цій сфері правоохоронної діяльності.

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» установлює порядок здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення ОРД.

Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності здійснюється Генеральним прокурором України, його заступниками, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя і прирівняними до них прокурорами та їх заступниками, а також уповноваженими наказом Генерального прокурора України начальниками та прокурорами управлінь, відділів Генеральної прокуратури України та прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя.

Прокурор у межах своєї компетенції:

1) безперешкодно входить в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

2) вимагає для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукові справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;

3) доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;

4) дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення злочинів, про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні;

5) дає згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;

6) отримує пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

7) перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

8) скасовує незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності чи про інші рішення, що суперечать закону;

9) вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності і щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності;

10) опротестовує незаконну постанову суду про дозвіл або відмову па проведення оперативно-розшукових заходів. Принесення протесту зупиняє проведення оперативно-розшукових заходів, дозвіл на які дано судом.

Відомості про осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних органів, а також форми, методи і

засоби розвідувальної діяльності та організаційно-штатна структура розвідувальних органів до предмета прокурорського нагляду не належать.

Ніхто не має права без дозволу прокурора розголошувати дані прокурорських перевірок до їх закінчення.

Вимоги прокурора, що висуваються щодо усунення порушень закону під час виконання оперативно-розшукової діяльності, є обов'язковими для всіх суб'єктів ОРД. Статистична та інша інформація або їх окремі дані, необхідні для здійснення прокурорського нагляду чи розслідування, видаються на вимогу прокурора безкоштовно в указані прокурором терміни.

Письмові вказівки Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів з питань розслідування є обов'язковими для виконання всіма органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування.

Повноваження прокурора у сфері нагляду за додержанням законів під час виконання оперативно-розшукової діяльності забезпечуються також ст. 20 закону України «Про прокуратуру».

Під час здійснення прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів прокурор має право:

1) безперешкодно за посвідченням, що підтверджує займану посаду, входити у приміщення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, підпорядкованості чи приналежності, до військових частин, установ без особливих перепусток, де такі запроваджено; мати доступ до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, в тому числі за письмовою вимогою, і таких, що містять комерційну таємницю або конфіденційну інформацію. Письмово вимагати подання в прокуратуру для перевірки зазначених документів та матеріалів, видачі необхідних довідок, в тому числі щодо операцій і рахунків юридичних осіб та інших організацій, для вирішення питань, пов'язаних з перевіркою. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

2) вимагати для перевірки рішення, розпорядження, інструкції, накази та інші акти і документи, одержувати інформацію про стан законності і заходи щодо її забезпечення;

3) вимагати від керівників та колегіальних органів проведення перевірок, ревізій діяльності підпорядкованих і підконтрольних підприємств, установ, організацій та інших структур незалежно від форм власності, а також виділення спеціалістів для проведення перевірок, відомчих і позавідомчих експертиз;

4) викликати посадових осіб і громадян, вимагати від них усних або письмових пояснень щодо порушень закону.

У разі виявлення порушень закону прокурор або його заступник у межах своєї компетенції мають право:

1) опротестувати акти Прем'єр-міністра України, Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, виконавчих органів місцевих рад, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також рішення і дії посадових осіб;

2) вносити подання або протест на рішення місцевих рад залежно від характеру порушень;

3) у встановленому законом порядку починати досудове розслідування, порушувати дисциплінарне провадження або провадження про адміністративне правопорушення, передавати матеріали на розгляд громадських організацій;

4) давати приписи про усунення очевидних порушень закону;

5) вносити подання до державних органів, громадських організацій і посадовим особам про усунення порушень закону та умов, що їм сприяли;

6) звертатись до суду з заявами про захист прав і законних інтересів громадян, держави, а також підприємств та інших юридичних осіб.

Предметом прокурорського нагляду є додержання законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Нагляд має своїм завданням сприяти:

1) розкриттю кримінальних правопорушень, захисту особи, її прав, свобод, власності, прав підприємств, установ, організацій від злочинних та кримінально протиправних посягань;

2) виконанню вимог закону про невідворотність відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення;

3) запобіганню незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності;

4) охороні прав і законних інтересів осіб під час здійснення кримінального провадження;

5) здійсненню заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню.

Здійснюючи нагляд, прокурор вживає заходів до узгодження дій правоохоронних органів у боротьбі з вчиненням кримінальних правопорушень.

Закон України «Про прокуратуру» передбачає, що прокурор вживає заходів до того, щоб органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування (дізнання та досудове слідство):

1) додержувалися передбаченого законом порядку початку та проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування діянь, що містять ознаки кримінального правопорушення, закриття кримінального провадження, а також додержували строків здійснення досудового розслідування та тримання осіб під вартою;

2) не допускали порушення законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування;

3) виявляли причини вчинення кримінальних правопорушень і умови, що сприяють цьому, вживали заходів до їх усунення.

Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування (дизнання та досудового слідства) у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Повноваження прокурора під час здійснення нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють досудове розслідування визначаються кримінальним процесуальним законодавством.

Прокурор має право в необхідних випадках доручати керівникам органів досудового розслідування, внутрішніх справ, національної безпеки проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень та забезпечення повного розкриття діянь, що містять ознаки кримінального правопорушення.

Письмові вказівки прокурора чи його заступника органам, що проводять оперативно-розшукову діяльність або досудове розслідування, які даються відповідно до положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінального процесуального кодексу України, є обов'язковими для цих органів.

Прокурор дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів в інтересах кримінального судочинства, про розшук осіб, які безвісно відсутні.

Порушення законності прокурор усуває шляхом надання письмових вказівок щодо припинення в установленому законом порядку проведення оперативно-розшукових заходів як у цілому, так і окремих їх видів, винесення відповідних постанов. Одним із заходів реагування прокурора на виявлені ним порушення законності є припис, тобто письмове розпорядження про негайне усунення очевидного порушення закону, яке може заподіяти суттєву шкоду інтересам держави, фізичних і юридичних осіб. Припис підлягає негайному виконанню, про що керівником оперативно-розшукового підрозділу повідомляється прокурору (ст. 22 Закону України «Про прокуратуру»). Також, виявивши внаслідок прокурорських перевірок низку порушень законності під час здійснення оперативно-розшукових заходів, прокурор з метою усунення як

самих порушень, так і причин та умов, що їм сприяли, вносить керівнику оперативно-розшукового підрозділу, наділеному повноваженням усунути порушення закону, подання. Не пізніше ніж у місячний строк відповідний керівник повинен ужити відповідних заходів щодо усунення порушень закону, причин та умов, що їм сприяли, і про наслідки доповісти прокурору (ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»).

Що стосується притягнення прокурором винних до встановленої законом відповідальності, то ст. 24 Закону України «Про прокуратуру» передбачає, що у випадках порушення закону посадовою особою або громадянином прокурор залежно від характеру порушення закону, вносить мотивовану постанову про дисциплінарне провадження, провадження про адміністративне правопорушення або порушення кримінальної справи стосовно цих осіб. Постанова про порушення дисциплінарного провадження або провадження про адміністративне правопорушення підлягає розгляду уповноваженою посадовою особою або відповідним органом у десятиденний строк після його надходження, якщо інше не встановлено законом.

Висновок

Підсумовуючи вище надане, з'ясували що контроль буває: загальний, який за призначенням охоплює всю діяльність об'єкта, що контролюються; спеціальний, який спрямований на окремі напрямки роботи або специфічні питання; внутрішньовідомчий у межах однієї служби, окремого відомства; міжвідомчий, який застосовується щодо об'єктів організаційно підпорядкованих органів виконавчої влади; позавідомчий застосовується щодо об'єктів, які організаційно не підпорядковані органам виконавчої влади; попередній, спрямований на прогнозування проблем і запобігання їм у майбутньому, який здійснюється до отримання кінцевих результатів діяльності; поточний, призначений для підтримання установлених програм, планів, завдань, схем взаємодії об'єктів; підсумковий, здійснюється за підсумками діяльності об'єкта контролю і спрямований на поліпшення роботи всієї системи; систематичний або періодичний визначається частотою проведення і передбачуваністю; одиничний, разовий (позаплановий), який здійснюється в силу певних обставин, відповідно до потреби та предметний, який може бути фінансовим, аудиторським, інвентаризаційним.

Контрольні питання:

1. Поняття та суть контролю в оперативно-розшуковій діяльності.
2. Суб'єкти контролю в оперативно-розшуковій діяльності.
3. Відомчий контроль в оперативно-розшуковій діяльності.

4. Судовий контроль в оперативно-розшуковій діяльності.
5. Повноваження органів Національної поліції щодо проведення контролю за ОРД.
6. Повноваження органів Служби безпеки України щодо проведення контролю за ОРД.
7. Повноваження управління державної охорони України щодо проведення контролю за ОРД.
8. Класифікація відомчого контролю за метою та часом.
9. Класифікація судового контролю за часом проведення і передбачуваністю.
10. Класифікація контролю за сферою діяльності.
11. У чому полягає контроль оперативно-розшукової діяльності.